

Spis treści

Wstęp	9
ROZDZIAŁ 1. Zaburzenia mowy i języka wywołane uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami ośrodkowego układu nerwowego.....	11
1.1. Terminologia.....	11
1.2. Etiologia i patomechanizm zaburzeń.....	23
1.3. Funkcjonowanie intelektualne	30
1.4. Lateralizacja.....	33
1.5. Funkcjonowanie emocjonalne.....	33
1.6. Zaburzenia towarzyszące	34
ROZDZIAŁ 2. Założenia badawcze, organizacja i metody badań własnych ..	35
2.1. Określenie celów badawczych.....	35
2.2. Organizacja i metody badań specjalistycznych: medycznych i psychologicznego.....	36
2.3. Organizacja i metody badań własnych – logopedycznych.....	37
ROZDZIAŁ 3. Opis grup dzieci uczestniczących w badaniach	43
3.1. Charakterystyka ogólna.....	43
3.2. Charakterystyka szczegółowa	44
3.2.1. Informacje z wywiadu przeprowadzonego z rodzicami dziecka.....	44
3.2.1.1. Dzieci bez zaburzeń mowy.....	44
3.2.1.2. Dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami móżgowymi	45
ROZDZIAŁ 4. Diagnoza medyczna i psychologiczna.....	49
4.1. Wyniki badań medycznych: audiologicznego, foniatrycznego, neurologicznego, CT, EEG, genetycznego i psychologicznego	49
4.2. Podsumowanie i analiza wyników otrzymanych w badaniach specjalistycznych: medycznych i w badaniu psychologicznym	57

ROZDZIAŁ 5. Wstępna diagnoza logopedyczna	63
5.1. Analiza danych pochodzących z wywiadu, wstępnej oceny stanu dziecka, jego komunikacji przedjęzykowej i językowej oraz badań specjalistycznych.....	63
5.2. Sformułowanie wstępnej diagnozy dla każdego dziecka.....	64
5.2.1. TG.	65
5.2.2. MG.	66
5.2.3. MB.	66
5.2.4. MM.	67
5.2.5. AK.	68
5.2.6. ŁŁ.	68
5.2.7. JP.	69
5.2.8. DŚ.	69
5.2.9. DSi.	70
5.2.10. KF.	71
5.2.11. MBo.	71
5.2.12. WP.	72
5.2.13. AS.	73
5.2.14. PS.	73
5.3. Sformułowanie badawczych zadań logopedycznych.....	74

BADANIA LOGOPEDYCZNE WŁASNE

ROZDZIAŁ 6. Próby sprawdzające funkcjonowanie struktur językowych	77
6.1. Wykaz stosowanych znaków	77
6.2. Próba sprawdzająca umiejętność tworzenia wypowiedzi narracyjnej...	78
6.2.1. Sposób przeprowadzenia próby	81
6.2.2. Analiza opisu obrazka sytuacyjnego	83
6.2.3. Analiza opowiadania historyjki obrazkowej	90
6.2.4. Podsumowanie	103
6.3. Próby sprawdzające rozumienie znaczeń wyrazów należących do różnych kategorii znaczeniowo-gramatycznych oraz umiejętność ich wypowiedziania	105
6.3.1. Próba sprawdzająca rozumienie znaczeń rzeczowników oraz samodzielne ich wypowiedzianie	106
6.3.1.1. Sposób przeprowadzenia próby	107
6.3.1.2. Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci bez zaburzeń mowy	107
6.3.1.3. Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	110
6.3.1.4. Podsumowanie	124

6.3.2.	Próba sprawdzająca rozumienie znaczeń czasowników oraz samodzielne ich wypowiedzianie	127
6.3.2.1.	Sposób przeprowadzenia próby	128
6.3.2.2.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci bez zaburzeń mowy	129
6.3.2.3.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	133
6.3.2.4.	Podsumowanie	148
6.3.3.	Próba sprawdzająca rozumienie znaczeń przymiotników i samodzielne ich wypowiedzianie	152
6.3.3.1.	Sposób przeprowadzenia próby	153
6.3.3.2.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci bez zaburzeń mowy	153
6.3.3.3.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	156
6.3.3.4.	Podsumowanie	164
6.3.4.	Podsumowanie prób sprawdzających rozumienie znaczeń i wypowiedzianie rzeczowników, czasowników i przymiotników	166
6.3.5.	Realizacja wyrazów – sprawdzanych rzeczowników, czasowników i przymiotników – przez każde dziecko z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	170
6.3.6.	Realizacja struktury sylabowej wyrazów	174
6.3.7.	Realizacja dźwięków w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi w próbach sprawdzających samodzielne wypowiedzianie rzeczowników, czasowników i przymiotników	175
6.3.7.1.	Realizacja dźwięków w wyrazach w kontekstach samogłoskowych przez każde dziecko z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	180
6.3.7.2.	Analiza realizacji dźwięków. Podsumowanie	188

ROZDZIAŁ 7. Próby sprawdzające organiczne uwarunkowania

	kształtowania się mowy	189
7.1.	Próba sprawdzenia sprawności aparatu artykulacyjnego	189
7.1.1.	Prezentacja próby i sposobu jej przeprowadzenia	189
7.1.2.	Analiza próby sprawdzenia sprawności aparatu artykulacyjnego	191
7.2.	Próba sprawdzenia słuchu fonematycznego.....	192
7.2.1.	Prezentacja próby i sposobu jej przeprowadzenia.....	192
7.2.2.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci bez zaburzeń mowy	194

7.2.3.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	196
7.2.3.1.	Analiza nieprawidłowych reakcji w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami OUN.....	200
7.2.3.2.	Analiza reakcji każdego dziecka z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi	201
7.3.	Próba sprawdzenia kinestezji artykulacyjnej	209
7.3.1.	Prezentacja próby i sposobu jej przeprowadzenia	210
7.3.2.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci bez zaburzeń	211
7.3.3.	Analiza wyników otrzymanych w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	212
7.3.3.1.	Analiza nieprawidłowych reakcji w grupie dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi.....	215
7.3.3.2.	Analiza reakcji każdego dziecka z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi	218
ROZDZIAŁ 8.	Podsumowanie wyników badań.....	233
8.1.	Weryfikacja wstępnej diagnozy logopedycznej na podstawie analizy uzyskanych wyników badań.....	233
8.1.1.	TG.	242
8.1.2.	MG.	243
8.1.3.	MB.	243
8.1.4.	MM.	244
8.1.5.	AK.	244
8.1.6.	ŁŁ.	245
8.1.7.	JP.	246
8.1.8.	DŚ.	246
8.1.9.	DSi.	247
8.1.10.	KF.	247
8.1.11.	MBo.	248
8.1.12.	WP.	249
8.1.13.	AS.	250
8.1.14.	PS.	250
8.2.	Wnioski.....	251
8.3.	Charakterystyka kształtowania się komunikacji i systemu językowego u dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami OUN.....	252
	Nota bibliograficzna.....	259
	Bibliografia	261
	Spis tabel	269

Wstęp

Kształtowanie się komunikacji, w tym językowej, u dzieci z uszkodzeniami ośrodkowego układu nerwowego (OUN) nie jest jeszcze w pełni zbadane. Zagadnienie to jednak interesowało wielu polskich badaczy od wielu lat. Koniecznie należy wspomnieć o pracy Janusza Kostrzewskiego [1966] poświęconej charakterystyce przyswajania mowy przez dzieci z zespołem Downa, o publikacjach Zofii Kordyl opisujących zachowania językowe dzieci tzw. afatycznych [1968, 1969]. Badania te kontynuowała Urszula Zofia Parol [1989] i Grażyna Jastrzębowska [1999, 2001]. Obecnie powstają również prace poświęcone analizie zachowań komunikacyjnych dzieci: z niepełnosprawnością intelektualną [Kaczorowska-Bray, 2013], z autyzmem [Korendo, 2012]. Wraz z rozwojem medycznych technik diagnozowania pogłębia się wiedza na temat przyczyn i mechanizmów tych zaburzeń. Diagnostyka staje się coraz bardziej zróżnicowana i dokładna. W związku z tym pojawiają się nowe problemy teoretyczno-badawcze. W ostatnich latach jest nim niewątpliwie SLI – Specific Language Impairment [Leonard, 2006; Smoczyńska, 2012; Czaplewska, 2012]. Należy przy tym zauważyć, że wciąż brakuje, opracowanych w dostatecznym stopniu niezbędnych dla diagnozowania, metod badawczych różnicujących językowe i niejęzykowe objawy różnych form zaburzeń mowy, których przyczyną są uszkodzenia mózgu.

Pogłębianie wiedzy na temat zachowań komunikacyjnych u dzieci i moje własne zainteresowania – logopedy praktyka – ukierunkowane na pracę terapeutyczną z dziećmi z różnego rodzaju uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi, stały się impulsem do napisania niniejszej pracy.

Zasadniczym moim celem było scharakteryzowanie procesu kształtowania się komunikacji, a przede wszystkim systemowych zachowań językowych u czternaściorga dzieci w warunkach, jakie stwarza nieprawidłowe funkcjonowanie mózgu. Starłam się, aby zastosowane w badaniu próby eksperymentalne ukazywały – we wzajemnym powiązaniu – funkcjonowanie poszczególnych podsystemów języka. Dlatego też sprawdzałam struktury językowe o różnym stopniu organizacji: wypowiedzi, zdania, wyrazy, a także pojedyncze dźwięki mowy – głoski.

W wyniku przeprowadzonych badań zamierzałam również ustalić diagnozę zaburzeń mowy rejestrowanych u badanych dzieci. Starłam się przy tym, by proces diagnozowania oddawał kompleksowy, wspólny, wzajemnie uzupełniający

się sposób działania wielu specjalistów: lekarzy – m.in.: foniatry, neurologa; psychologa i logopedy. Postępowanie diagnostyczne miało jednak przede wszystkim ukazywać określony sposób rejestracji charakterystycznych objawów językowych zaburzeń w powiązaniu z rozpoznawanymi ich przyczynami i wywołującymi je mechanizmami.

Otrzymane wyniki ze względu na niewielką liczbę zbadanych dzieci, a także ze względu na sprawdzenie wybranych zachowań językowych i komunikacyjnych należy traktować jako wstępne.

Mam nadzieję, że moja praca przyczyni się do głębszego poznania ograniczeń i trudności dzieci z uszkodzeniami i/lub dysfunkcjami mózgowymi w procesie opanowywania systemu językowego. Chciałabym również, aby wnioski wynikające z przeprowadzonych badań miały jak największą wartość praktyczną dla działań stymulujących i usprawniających rozwój mowy dzieci z takimi zaburzeniami.

Zainteresowanie tą problematyką, a przede wszystkim sposób zbierania i analizowania materiału badawczego, zawdzięczam Pani Profesor Halinie Mierzejewskiej.

Za zachętę, wsparcie i wiele rad przy powstawaniu tej pracy winna jestem wdzięczność Panu prof. dr. hab. Józefowi Porayskiemu-Pomście. Serdeczne podziękowania składam Pani dr Danucie Emilucie-Rozya za krytyczne i cenne uwagi, które nadały pracy ostateczny kształt.

Za poświęcony czas, cierpliwość i okazane zaufanie dziękuję wszystkim dzieciom uczestniczącym w badaniach i ich rodzicom. Chciałabym również podziękować za dobrą współpracę wszystkim specjalistom wykonującym badania: lekarzom i psychologowi.